

DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2022.55.185>
УДК 330.341(477):330.38(477.43)Дунаївці«18/19»
JEL: A11, M21, N10

Кудласевич О.М., кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2411-9471>
e-mail: okudlasevych@ukr.net

Грідіна А.А., директор Комунального закладу
Дунаєвецької міської ради «Історико-краєзнавчий музей»
(м. Дунаївці, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6533-7830>
e-mail: algridna@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНОЗЕМНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯД ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ (на прикладі м. Дунаївці кінця ХІХ – початку ХХ ст.)

Стаття присвячена аналізу головних тенденцій розвитку та специфіки формування підприємництва на прикладі містечка Дунаївці кінця ХІХ – початку ХХ ст. Проведено ретроспективний аналіз становлення іноземного підприємництва в Україні. На основі діалектичного методу наукового пізнання, системного підходу до вивчення процесів еволюції вітчизняного економічного середовища розкрито значення іноземців у розвитку підприємництва впродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст. у містечку Дунаївці Подільської губернії.

Потреби розвитку виробництва та модернізації економіки вимагали значних інвестицій. Через недостатність великих приватних капіталів уряд залучав іноземні інвестиції, саме тому серед підприємців було багато іноземців. Це дало поштовх розвитку промисловості в містечку Дунаївці наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Представники іноземного підприємництва відіграли позитивну роль у промислових перетвореннях

Кудласевич О.М., Грідіна А.А.

господарства краю. Домінантним чинником розвитку підприємництва та залучення іноземних спеціалістів була особиста зацікавленість власників містечка. Іноземні підприємці сприяли притоку капіталів, залученню новітніх технологій, передових моделей управління, налагодженню ділових зв'язків з західно-європейськими партнерами. Особливе значення мала діяльність німецьких колоністів для розвитку суконного виробництва. Позитивним перетворенням сприяли законодавчі норми регулювання підприємницької діяльності. Розкрито вплив іноземців на зміну культурного ландшафту містечка та формування модерного соціального простору. Виявлено роль іноземних фабрикантів у формуванні локальних ланцюгів переробки місцевої продукції та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.

Автори аргументували доцільність використання історичного досвіду з урахуванням сучасного стану та проблем повоєнної відбудови економіки України.

Ключові слова: історія підприємництва, підприємець, іноземний капітал, фабрично-заводське виробництво, промисловий центр, Дунаївці.

Kudlasevych O., Gridina A.

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF FOREIGN ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE: A RETROSPECTIVE VIEW AND SIGNIFICANCE FOR TODAY (on the example of the city of Dunaivtsi at the end of the 19th – beginning of the 20th century)

The article is devoted to the analysis of the main development trends and the specifics of the formation of entrepreneurship on the example of the town of Dunaivtsi at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. A retrospective analysis of the formation of foreign entrepreneurship in Ukraine was conducted. On the basis of the dialectical method of scientific knowledge, the systematic approach to the study of the processes of the evolution of the domestic economic environment, the importance of foreigners in the development of entrepreneurship during the second half of the 19th and the beginning of the 20th centuries was revealed. in the town of Dunaivtsi, Podilsk province.

The needs of production development and modernization of the economy required significant investments. Due to the lack of large private capitals, the government attracted foreign investments, which is why there were many foreigners among the entrepreneurs. This gave impetus to the development of industry in the town of Dunaivtsi at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. Representatives of foreign entrepreneurship played a positive role in the industrial transformation of the region's economy. The dominant factor in the development of entrepreneurship and the attraction of foreign specialists was the personal interest of the town's owners. Foreign entrepreneurs contributed to the inflow of capital, the attraction of the latest technologies, advanced management models, and the establishment of business relations with Western European partners. The activity of German colonists was of particular importance for the development of cloth production. Positive transformations were facilitated by legislative norms regulating business activities. The influence of foreigners on the change of the cultural landscape of the town and the formation of a modern social space is revealed. The role of foreign manufacturers in the formation of local chains of processing of local products and the development of foreign economic ties is revealed.

The authors argued for the expediency of using historical experience taking into account the current state and problems of the post-war reconstruction of Ukraine's economy.

Keywords: *history of entrepreneurship, entrepreneur, foreign capital, factory production, industrial center, Dunaivtsi.*

Постановка проблеми. З початку 90-х років ХХ ст. Україна здійснює курс на розбудову ринкової економіки, що передбачає систему приватної власності на засоби виробництва та розвиток приватного підприємництва. Формування та стабільне функціонування приватнопідприємницької діяльності є досить складним та суперечливим процесом, але незаперечним є той факт, що лише за умови врахування її національної специфіки можливий успішний розвиток підприємницьких відносин. Необхідність розбудови сучасного підприємництва спонукає до ґрунтовного осмислення історичного минулого нашої країни. Саме необхідність, доцільність, пріоритети нагальних сьогодні процесів трансформації в цілому та становлення підприємництва зокрема обумовили актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З часу відновлення Україною незалежності в науковому середовищі підтримується жвавий інтерес до вітчизняної економічної історії в цілому та історії залучення іноземного підприємництва зокрема. Так, окремі аспекти взаємодії господарського середовища та фінансово-кредитного механізму, урядової політики у висвітленні українських економістів пореформеного періоду розкрито у працях Е. Лортікіяна [13]. Генезу ринкового господарства, в тому числі підприємницьких відносин в українській економічній думці другої половини ХІХ – початку ХХ ст. дослідила В. Феценко [26]. Питання активного державного втручання в діяльність економічних суб'єктів у добу ринкових реформ знайшли всебічне висвітлення у роботах О. Сайкевича [19]. У своїх дослідженнях Н. Супрун [23] приділила увагу історичним умовам становлення корпоративного управління у вітчизняній господарській практиці та теоретичній спадщині в цій царині представників вітчизняної науки.

Історико-економічний аналіз розвитку та становлення вітчизняного підприємництва, питання ролі іноземного капіталу у формуванні вітчизняного підприємництва, урядової політики щодо створення та ефективного функціонування іноземного підприємництва стали предметом досліджень В. Небрат [16], О. Кудласевич [11], Н. Горіна [7] та інших.

Творчий колектив під керівництвом В. Небрат [16] на основі історико-інституційного методологічного підходу до вивчення еволюції господарського середовища здійснив комплексне історико-економічне дослідження розвитку підприємницької діяльності на українських теренах від ХІ ст. до сьогодення. Вчені виявили історичні закономірності та національні особливості еволюції підприємництва як цілісного інституційного комплексу, що став рушієм економічного розвитку та ринкових перетворень господарства.

О. Кудласевич [11] проаналізувала та узагальнила внесок представників української економічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ ст. у формування концептуальних засад теорії підприємництва в цілому та ролі іноземного підприємництва зокрема. Н. Горін у своїй науковій розвідці розкрив основні етапи надходження іноземних інвестицій у вітчизняну енергетичну промисловість та їх вплив на технічне переоснащення шахт та рудників, а також провів науковий аналіз впливу іноземних акціонерних товариств на синдикування паливної галузі [7].

Окремі питання особливостей залучення іноземного капіталу, ролі іноземного підприємництва на теренах України знайшли відображення у працях С. Фурман [28], А. Дубас [28], В. Кулікова [12], П. Білецького [1] та ін. Так, С. Фурман та А. Дубас розглянули залучення іноземних інвестицій у вітчизняну економіку другої половини XIX – початку XX ст. в аспекті можливості використання історичного досвіду для посилення інноваційної спрямованості підприємницької діяльності [28]. Сучасний український дослідник В. Куліков визначає іноземних підприємців в українських губерніях Російської імперії кінця XIX – початку XX ст. як агентів трансферу європейських моделей менеджменту, трудової етики та інвестицій [12]. В свою чергу П. Білецький проаналізував письмові історичні джерела, які слугують базою для вивчення питання іноземного підприємництва в Подільській губернії середини XIX – початку XX ст. [1].

Водночас достатньо мало праць, присвячених історичному феномену іноземного підприємництва, а саме розвитку іноземного підприємництва на Поділлі. Зокрема, мова йде про вплив іноземного підприємництва на розвиток Дунаївців кінця XIX – початку XX ст.

Метою статті є історико-економічний аналіз становлення підприємницької діяльності на теренах України, характеристика головних тенденцій розвитку та специфіки формування підприємництва на прикладі містечка Дунаївці кінця XIX – початку XX ст.

Теоретико-методичною основою дослідження є принципи діалектики, системного підходу до вивчення процесів розвитку вітчизняного бізнесу та ролі іноземного підприємництва в ньому. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження використано загальнонаукові методи, а саме: логічного узагальнення – для обґрунтування необхідності систематизації основних понять та підходів до визначення сутності іноземного підприємництва; монографічний – при розгляді думок вчених стосовно теоретичних основ підприємницької діяльності в цілому та ролі іноземного підприємництва зокрема; аналізу та синтезу – при обробці статистичної інформації, яка відображає стан розвитку підприємництва регіону; методи класифікації та типологізації – при аналізі літературних та архівних джерел; історико-генетичний та історико-порівняльний. Інформаційна база дослідження – це матеріали архівних фондів, наукові праці з питань розвитку підпри-

ємництва, публікації періодичних видань, енциклопедична та довідкова література.

Виклад основного змісту дослідження. Вітчизняне підприємство формувалося в складних історичних і соціокультурних умовах, завдяки чому набуло специфічних рис і особливостей. Запізнення процесу модернізації вітчизняного суспільства зумовило особливий розвиток підприємництва, зокрема пізній час вступу країни на шлях ринкового розвитку, недостатній рівень первісного нагромадження капіталу, активний вплив держави на функціонування підприємництва, значна роль іноземного капіталу.

Наприкінці XIX – початку XX ст. на теренах підросійської України відбувся промисловий підйом, однієї з причин якого став великий приплив іноземного капіталу [8]. Це стало можливим завдяки політиці І. Вишнеградського та С. Вітте. В державній економічній політиці по відношенню до іноземного капіталу кінця XIX – початку XX ст. важливу роль у залученні іноземних інвестицій зіграло введення єдиної митної системи. Перехід від фритредерської до протекціоністської тарифної політики викликав приплив іноземних капіталів у вітчизняну економіку з кінця XIX ст. [3].

В основу законодавчого регулювання іноземного підприємництва в Російській імперії покладено принцип рівноправності місцевих та іноземних підданих. Так «Закони про стани» [10] мали особливий розділ, повністю присвячений правам іноземців у Росії. У «Законах цивільних і судових уложень» [20], у статутах кредитному та про прями податки іноземні піддані у специфічну юридичну категорію не виділялися [25, с. 20].

На початок XIX ст. припадає зародження промислового виробництва на Дунаєвщині. За описом 1793 р. в Дунаївцях вже проживало шість родин німців-переселенців: майстрів-каретників, сідлярів, годинників. Власниця містечка Дунаївці із 1790 р. Антоніна Красінська [2] стала ініціатором заснування суконного виробництва. А вже в її 14 фільварках, крім землеробства, розвивалось і вівчарство. Збут вовни був значно ускладнений тим, що і в сусідніх маєтках її було теж достатньо. Графиня вирішила організувати переробку сировини на місці і збувати вже готову продукцію, проявила особисту зацікавленість в залученні німецьких ткачів. За запрошенням її сина Вінцента Красінського у 1829 р. кілька німецьких сімей текстильників-сукнарів з майном, верстатами та іншим обладнанням переїхали до подільського

містечка та розпочали виробництво сукна. Через місяць (у жовтні) з'явилася перша продукція [6]. Іноземне підприємництво приносило з собою комерційний та виробничий досвід, модель ділової етики з країн походження.

У 1830 р. приїхало ще 29 сімей з Пруссії і Познаньщини. Для облаштування переселенців В. Красінський виділив близько 2 га землі на правах вічного чиншу з оплатою 2–3 руб. на рік [27]. Перша суконна фабрика мала 3–4 ткацькі верстати, чесальну і прядильну машини, що приводились в дію вручну. 1832 р. вже діяло три фабрики, а з часом кожна німецька сім'я відкрила власне суконне виробництво. Спочатку на них працювали самі німці, але згодом вони стали майстрами і підмайстрами, а робітниками – місцеве населення. Саме переселення сукнарів із Познаньщини та Пруссії сприяло поступовому перетворенню та розвитку містечка, де з'явилися новий район, три вулиці з новими фабриками та житловими будинками. Однією з умов переселення колоністів на Дунаєвеччину була можливість підтримувати свою культуру, мати школу та церкву. В 1836 р. вони спорудили на власні кошти двокласне євангельсько-лютеранське училище.

Представники іноземного підприємництва приносили з собою комерційний та виробничий досвід. Залежно від походження інвесторів досить відрізнялися галузі вкладень та організаційні форми. Переселення німецьких текстильників та заснування текстильних фабрик сприяло піднесенню Дунаївців і зростанню статків В. Красінського, який отримував прибуток з кожної готової штуки сукна, від оренди млина, помешкань і контори. Орендна плата щороку зростала: спочатку німецькі текстильники сплачували 10 копійок від штуки сукна, згодом 15, 20 і навіть 30 [6, с. 134–136]. Щоденник Освальда Екснера (сина німецького підприємця) дозволяє відтворити організацію виробничого процесу на німецьких підприємствах в Дунаївцях. Так, вовну мериносів текстильники купували в поміщиків Поділля, Полтавщини, Харківщини, в Криму, а згодом її доставляли з Австралії та Іспанії; барвники індиго та кошенілі привозили з Мексики або купували, як і деяке устаткування, на ринках Бердичева та Славути; в 1840-х роках на фабриках запровадили стриження овець машинами [6].

Уявлення про німецькі підприємства дають «Відомості про фабрики і заводи в Подільській губернії» [24], зібрані за розпорядженням губернатора у 1860 р. Вони містять дані про 42 дунаєвечські фабрики. Найбільшою була фабрика Вільгельма Розен-

баума, яка знаходилась у власному кам'яному будинку, мала 16 ткацьких верстатів, 4 майстрів, 16 підмайстрів, 26 робітників, виробляла продукції за рік на 48715 руб., машини приводились в дію за допомогою кінської сили. Виробляли сукно чорного, сірого, синього, гранатового, бірюзового та оливкового кольорів. Згодом підприємець Томас відкрив у Дунаївцях власну фабрику фарб.

Інші фабрики належали Августу Штрайзе, Карлу Екснеру, Натамелю Троппе, Вільгельму Гахенбаху, Августу Кіну, Августу і Мартіну Кункляму, Генріху Вальтеру та іншим. Крім суконних, німецькі підприємці відкрили три підстригальні фабрики, які займалися доведенням напівфабрикату сукна до потрібних кондицій. Ці фабрики належали Генріху Отто, Генріху Клементу, Августу Пічу [18]. Крім згаданих підприємств німці Бітнер і Глянц відкрили фабрики з виробництва карет.

У 1867 р. з Бельгії привезли і встановили першу парову машину, в 70-х роках їх було вже 27. Кількість фабрик зросла до 54. На десяти з них діяли парові машини, випускалась продукція високих сортів на суму 600 тис. руб., на кільканадцяти кінних фабриках вироблялись сукна, корту і фланелі на 1 млн руб. Також у місті працювало 5 фарбувальень [6, с. 136].

Вітчизняний дослідник Л. Мельник докладно проаналізував етапи технічного перевороту в Україні в XIX ст. і встановив, що в Дунаївцях у 1868 р. діяло 59 закладів з 561 робітником, у 1879 р. тут залишилося 51 підприємство з 503 робітниками, а в 1884 р. їх кількість зменшилася до 35, проте зросло число закладів фабричного типу до 12 (на останніх у той рік було вироблено сукна на 241 тис. руб.). До найбільших текстильних підприємств учений відніс такі: фабрику Ю. Крафта, де працював 21 робітник і вартість виробленого сукна становила 31 тис. руб.; фабрику братів Розенбаум – зайнято 46 робітників і вироблено продукції на 50,8 тис. руб.; фабрики В. Кінцле і Л. Глюка – на обох зайнято по 25 робітників, а вартість продукції на кожній із них – 24 тис. руб. [14].

Із розвитком сукнарства виникла проблема комплектуючих до реманенту, який використовували на своїх фабриках власники. Для забезпечення роботи фабричних станків та механізмів необхідне обслуговування на місці. Колоністи звернулися до нового власника Дунаївців Броніслава Скібневського з проханням відкрити в місті чавуноливарний завод, який би надавав послуги з ремонту. У 1870 р. німецький підданий Густав Лельбах прибув

у Дунаївці з метою побудови такого заводу, а в 1875 р. завод дав першу продукцію. На ньому тоді працювало 10 робітників, обсяг виробництва становив 2 тис. руб. у рік. Це був другий на Поділлі чавуноливарний завод [3].

Ринком збуту дунаєвських товарів була спочатку Подільська губернія, а згодом – уся Російська імперія. У місті діяло кілька оптових складів, через які велась торгівля з Києвом, Харковом, Полтавою, Москвою, Варшавою, Лодзем, Кишиневом.

На 1882 р. чисельність німецької колонії становила 366 осіб, які проживали в 62 дворах. Колоністи залишалися підданими Пруської та Австро-Угорської імперій [17]. У середині 70-х років XIX ст. завдяки німецьким підприємцям Дунаївці перетворилися на крупний промисловий центр, торгівля в якому здійснювалася як на загальнодержавному рівні, так і на міжнародному.

У торгово-промисловому адресі-календарі «Вся Росія» за 1897 р. вміщено інформацію про фабрики й заводи, торгово-промислові підприємства в містах і повітах губерній Росії. Так, у містечку Дунаївці були названі: ватні фабрики Б. Бергера (3 машини) і К. Кінцле (14 машин, 14 робітників), млин Б. Гершковича, слюсарно-ливарний завод Г. Лельбаха (12 робітників) і суконні фабрики А. Блейха (25 робітників), Г. Блейха (21 робітник), А. Вальтера (15 робітників), В. Вальтера (3 машини, 8 верстатів, 10 робітників), Ф. Вальтера (3 машини, 5 верстатів), А. Вейцмана (5 машин, 5 верстатів, 12 робітників), А. Вінкельмана (5 верстатів, 3 машини), Б. Журбіцького (6 верстатів), А. Кінцле (13 верстатів, 13 робітників), В. Кінцле (3 фабрики, 80 робітників) та ін., заклади торгівлі – дві аптеки Е. Длужневського, бакалії Г. Герасимовича, Р. Гіндиша, Я. Лівшиця, галантереї Ч. Глузмана, М. Флейшмана, склади деревини М. Коренмана, З. Лехтмана, магазини мануфактури Р. Глікмана, Б. Зака, А. Кантора, Ш. Клінгера, Я. Лівшиця, Б. Перельмутера, магазин машинного приладдя І. Клігмана, транспортна контора Російського товариства страхування і транспорту, магазин чаю і цукру Я. Лівшиця, склад вовни Б. Зака, Д. Манделя, Б. Перельмутера, К. Перельмутера та ін. [5, с. 1643].

Відповідно до збірки «Список фабрик і заводів Європейської Росії» (1903), складеної за матеріалами промислового перепису 1900 р., про власників і вироблену продукцію відомо, що головним господарським заняттям в місті Дунаївці було фабрично-заводське виробництво, функціонувало 26 суконних фабрик [18].

Тільки суконні фабрики 1903 р. виробили продукції майже на 2 млн руб. Наприкінці XIX – на початку XX ст. Дунаївці, як один із центрів текстильного виробництва Російської імперії на теренах Західної частини України, отримали неофіційний статус «українського Манчестера»¹. Саме в ті роки об'єм промислового випуску дунаєвського сукна перевершив низку показників суконної мануфактури Харкова та інших потужних підприємств.

У період нового промислового піднесення в Російській імперії (1910–1914 рр.) у Дунаївцях діяло 72 підприємства. Фабрики виробляли сукна і трико на 1,5 млн руб. Успішно працював чавуноливарний завод Лельбаха, який обслуговував військові, господарські та інтендантські частини. Окрім нього функціонували аналогічні підприємства, що належали німцям Зейфельду і Томасу Брізе [21]. У роки Першої світової війни царська влада, боячись зради німців-текстильників на користь Австро-Угорщини та знищення фабрики угорськими військами, наказали вивезти устаткування та його власників у глибину Російської імперії. Більше 40 дрібних підприємств припинили роботу.

У 1910 р. серед інших жителів міста Дунаївці німців нараховувалося 1271 особа (9,8% населення), в результаті містечко зайняло друге місце серед міст Південно-Західного краю за числом німецького населення після Києва –16635 (3,4%), про це вказує Віктор Дізендорф у своєму дослідженні «Німецькі населені пункти у Російській імперії. Географія та населення» [12].

У 1918 р. частина німців повернулася і стала відновлювати роботу в Дунаївцях. Першим почав відновлювати виробництво Альберт Торінус, а з 1920 р. Рет і Бруно Торінуси, які закупили нові парові машини з Бліцу (Австрія) [21].

У зв'язку з політичною ситуацією виробництво і збут продукції мав певні проблеми. З приходом радянської влади в листопаді 1920 р. розпочалася націоналізація виробництва. Для налагодження роботи націоналізованих підприємств Дунаєвський ревком обклавав місцеву буржуазію надзвичайним податком в 3 млн крб [9], через що значна частина підприємців змушена була покинути місто.

Після відновлення Україною незалежності у 1991 р., коли відбувся демонтаж радянської системи управління, що мала на меті тотальний контроль за людиною та знищення приватного

¹ «Українським Манчестером» Дунаївці називали в деяких випусках «Народного календаря» видавництва Ситіна.

підприємництва, було відроджено бізнес-ініціативу по всій країні у цілому та в Дунаївцях зокрема. Нині підприємництво відіграє значну роль у наповненні бюджету міста та забезпеченні зайнятості населення. У містечку однією з пріоритетних галузей економіки є торгівля: у Дунаївцях працює декілька ринків, значна кількість підприємств роздрібною торгівлі – магазинів, кіосків, торгових лотків (понад 250). Здійснюють свою діяльність три готелі, біля тридцяти підприємств громадського харчування (кафе, кафетерії, бари, ресторани, піцерії), декілька закладів побутового обслуговування, перукарні та салони краси. Серед конкурентоспроможних підприємств можна назвати такі: ТОВ «Тканини Поділля», Дунаєвецький комбінат хлібопродуктів, ТДВ «Маслозавод», ТОВ «Ливарно-механічний завод», ТОВ «Маро Бір», ПРАТ «Дунаєвецька меблева фабрика» та інші. Деякі з них реалізують свою продукцію за межами України.

Висновки. Проведений історико-економічний аналіз розвитку підприємницької діяльності на теренах України, зокрема характеристика головних тенденцій розвитку та специфіки формування підприємництва в українських губерніях Російської імперії впродовж другої половини XIX – початку XX ст. дозволяє визначити, що недостатній рівень нагромадження капіталу на внутрішньому ринку спричинив потребу в залученні іноземних інвестицій, іноземного бізнесового досвіду, що, в свою чергу визначило залежність підприємництва від обсягів та об'єктів зовнішнього інвестування. Через недостатність великих приватних капіталів уряд змушений був залучати іноземні капітали, саме тому значну частину представників підприємництва складала підприємці іноземного походження.

Якраз становлення іноземного підприємництва дало поштовх до розвитку промисловості в містечку Дунаївці кінця XIX – початку XX ст. Представники іноземного підприємництва відіграли позитивну роль в індустріалізації міста. Активна підтримка та особистий інтерес землевласників подільського містечка обумовили конкурентні переваги Дунаївців серед інших міст Подільської губернії. Підприємці іноземного походження експортували в українське місто капітали, новітні технології, передові моделі управління, ділові зв'язки із країнами Європи та сам дух капіталістичного підприємництва.

За нинішніх умов повоєнної відбудови України, спираючись на вітчизняний історичний досвід, зважаючи на національну ет-

нокультурну і цивілізаційну специфіку українська держава сьогодні має створювати власну ефективну модель розвитку народного господарства, яка б враховувала її особливості. З метою ефективного розв'язання цієї проблеми надзвичайно важливим є емпіричний аналіз та наукове осмислення вітчизняного підприємницького досвіду, що враховує українську специфіку, менталітет та національні традиції, зокрема досвіду, напрацьованого в Україні в другій половині XIX – початку XX ст.

При залученні іноземних інвестицій в сучасну економіку вкрай важливо, використовуючи історичний досвід, правильно оцінити майбутні результати їх функціонування з точки зору можливих вигод та втрат. Сьогоднішня складна ситуація в національній економіці потребує залучення додаткових інвестиційних ресурсів, проте іноземні інвестори з обережністю вкладають свої кошти в українську економіку. Це зумовлено нестабільною соціально-політичною та фінансово-економічною ситуацією в країні, що склалася внаслідок окупації російською федерацією частини українських територій та веденні активних бойових дій на Сході та Півдні української держави, корупцією в органах влади. Для підвищення інвестиційної привабливості України потрібен час та злагоджена робота різних гілок влади, підтримка уряду країни.

Залучення іноземного капіталу створює нові виробничі потужності, робочі місця і сприяє розвитку експорту з країни, таким чином є потужним додатковим фактором економічного зростання. Історія формування підприємництва та ролі в ньому іноземного капіталу можуть стати підґрунтям для кращого розуміння сучасної економічної ситуації та окреслити шляхи поступу.

1. Білецький П.М. Іноземне підприємництво в Подільській губернії (середина XIX – початок XX ст.): джерелознавчий аспект. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2012. Т. 22. С. 154-166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrkpnu_2012_22_15.
2. Блажевич Ю.І. Розвиток ремісництва та кустарної промисловості на Дунаєвеччині в XVIII – першій половині XIX ст. *Дунаївці: Їх роль і місце в історії Поділля*. Дунаївці: Дунаєвецька районна друкарня, 1993. С. 47-50.
3. Боднарчук Т.Л. Протекціонізм в економічній історії України (XIX - початок XX ст.). Київ, 2017. 256 с.
4. Букштейн Д.И., Петров А.В. Промышленные заведения Подолии. Винница, 1925. 483 с.

5. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации: торгово-промышленный адрес-календарь Российской империи. Б.м., 1897. 2340 с.
6. Геринович В. Кам'яниччина. Ч. 2: Населення і його економічна діяльність. 1927. 168 с.
7. Горін Н. Вплив іноземних капіталів на розвиток кам'яновугільної галузі України (друга половина XIX – початок XX ст.). *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2011. Вип. 44. С. 154-170.
8. Горін Н.О. Етапи промислового перевороту в Україні: роль зовнішніх чинників (1840-1890-ті роки). *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2010. Вип. 43. С. 55-70.
9. Історія міст і сіл УРСР: Хмельницька область. Київ, 1971. 708 с.
10. Канторович Я.А. Законы о состояниях: (свод законов Т. IX, изд. 1899 г., по Прод. 1906, 1908 и 1909 гг.): с разъяснениями, извлеч. из: Кодификационной объяснительной записки к Законам о состояниях, изд. 1899 г. [и др.] / Сост. Я.А. Канторович. 2-е изд., значит. доп. Санкт-Петербург: Изд. Юридич. кн. склада «Право». 1911. XX. 1032 с. URL: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/11299-kantorovich-ya-a-zakony-o-sostoyaniyah-svod-zakonov-t-ix-izd-1899-g-po-prod-1906-1908-i-1909-gg-spb-1911>.
11. Кудласевич О.М. Українські джерела теорії підприємництва: монографія / НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАНУ, 2014. 256 с.
12. Куліков В.О. Іноземні підприємці як імпортери капіталу, інновацій та менеджменту в українських губерніях Російської імперії наприкінці XIX - на початку XX ст. *Український історичний журнал*. 2014. № 3. С. 152-167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UIJ_2014_3_11.
13. Лортикян Э.Л. История экономики и экономической мысли Украины. Эволюция рыночной экономики. Харьков, 2004. 360 с.
14. Мельник Л.Г. Технічний переворот на Україні у XIX ст. Київ: В-во Київського університету, 1972. 240 с.
15. Немецкие населенные пункты в Российской империи: География и население. Справочник / Сост. В.Ф. Дизендорф. 2-е переработанное Интернет-издание, 2011. 317 с.
16. Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз: монографія / [В.В. Небрат, Н.А. Супрун та ін.]; за ред. д.е.н. В.В. Небрат; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2019. 532 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf>.

17. Рибак І.В. Німецькі суконні фабрики в Дунаївцях в 60-х роках XIX ст. *Творчі вершини вченого. До 60-річчя від дня народження професора М.Г. Кукурудзяка*. Кам'янець-Подільський: Оіум, 1997. С. 205-212.
18. Рибак І.В. Німецька колонія в Дунаївцях. *Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій*: матеріали наукової краєзнавчої конференції. Київ: Рідний край, 1997. С. 48-49.
19. Сайкевич О.Д. Державне регулювання ринкової економіки в роботах українських економістів другої половини XIX - початку XX ст.: автореф. дис. ... канд. економ. наук. Київ, 2004. 18 с.
20. Свод законов Российской империи, повелением государя императора Николая Павловича составленный: в 15 т. Свод законов гражданских и межевых. 1832. URL: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_004265811.
21. Соха В.І. Деяко з розвитку промисловості міста Дунаївці. *Дунаївці: Їх роль і місце в історії Поділля*. Дунаївці, 1993. С. 50-53.
22. Список фабрик и заводов Европейской России. Санкт-Петербург: Типография В. Киршбаума, 1903. 838 с.
23. Супрун Н.А. Еволюція вітчизняної моделі корпоративного управління: монографія. Київ: КНЕУ, 2009. 270 с.
24. Фабрики и заводы всей России: Сведения о 31523 фабриках и заводах. Киев: Кн-во т-ва Л.М. Фиш, 1913. 1536 с.
25. Фабричная и заводская промышленность в районе Юго-Западных железных дорог. Вып. III. Киев, 1895.
26. Феценко В.М. Дослідження проблем становлення та розвитку ринкового господарства в працях економістів України другої половини XIX - початку XX ст.: монографія. Київ: КНЕУ, 2003. 187 с.
27. Філінюк А.Г. Фабрично-заводське виробництво Дунаєвець наприкінці XVIII-XIX ст. *Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій*: матеріали наукової краєзнавчої конференції. Київ: Рідний край, 1997. С. 50-52.
28. Фурман С.С., Дубас А.О. Іноземні інвестиції як носій інновацій у вітчизняній економіці др. пол. 19 - поч 20 ст. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. Київ: МІПЕНІУМ, 2017. № 13. С. 42-48.

References

1. Biletskyi, P.M. (2022). Foreign entrepreneurship in Podilsk province (middle of the 19th - beginning of the 20th centuries): a source science aspect. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Istorychni nauky - Scientific*

- works of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko. *Historical sciences*, 22, 154-166. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_2012_22_15 [in Ukrainian].
2. Blazhevych, Yu.I. (1993). The development of handicrafts and small-scale industry in the Danube region in the 18th and the first half of the 19th centuries. *Dunaivtsi: Yikh rol i mistse v istorii Podillia - Danube residents: Their role and place in the history of Podillia*, 47-50 [in Ukrainian].
  3. Bodnarchuk, T.L. (2017). Protectionism in the economic history of Ukraine (XIX - early XX cent.). Kyiv [in Ukrainian].
  4. Bukstein, D.I., Petrov, A.V. (1925). Industrial establishments of Podolia. Vynnytsia [in Russian].
  5. All of Russia. Russian Book of Industry, Trade, Agriculture and Administration: Trade and Industry Address-Calendar of the Russian Empire. (1897). SPb [in Russian].
  6. Herynovych, V. (1927). Kam'yanechchina. Part 2: Population and economic activities [in Ukrainian].
  7. Gorin, N.O. (2011). Influence of foreign capitals on the development of the coal industry of Ukraine (the second half of XIX is beginning of XX of century). *Īstoriâ narodnogo gospodarstva ta ekonomičnoi dumki Ukraïni - History of economics and economic thought of Ukraine*, 44, 154-170 [in Ukrainian].
  8. Gorin, N.O. (2010). The stages of industrial revolution in Ukraine: the role of external factors (1840-1890-th). *Īstoriâ narodnogo gospodarstva ta ekonomičnoi dumki Ukraïni - History of economics and economic thought of Ukraine*, 43, 55-70 [in Ukrainian].
  9. History of the city and forces of the URSR: Khmel'nitsky region. (1971). Kyiv [in Ukrainian].
  10. Kantorovich, Ya.A. (1911). State Laws: (law code T. IX, ed. 1899, by Prod. 1906, 1908 and 1909). St. Petersburg: Yzd. Yurydych. kn. sklada Pravo. Retrieved from <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/11299-kantorovich-ya-a-zakony-o-sostoyaniyah-svod-zakonov-t-ix-izd-1899-g-po-prod-1906-1908-i-1909-gg-spb-1911> [in Russian].
  11. Kudlasevych, O.M. (2014). Ukrainian sources of entrepreneurship theory. Kyiv: Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine [in Ukrainian].
  12. Kulikov, V.O. (2014). Foreign inputs as an importer of capital, innovation and management in the Ukrainian provinces of the Russian Empire for example XIX - on the cob of the XX cent. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal - Ukrainian historical journal*, 3, 152-167. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/UIJ_2014_3_11 [in Ukrainian].

13. Lortikyan, E. (2004). History of economics and economic thought of Ukraine. Evolution of the market economy. Kharkov [in Russian].
14. Melnyk, L.H. (1972). Technical revolution in Ukraine in the XIX cent. Kyiv: Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu [in Ukrainian].
15. Dizendorf, V.F. (Ed.). (2011). German settlements in the Russian Empire: Geography and population. Directory [in Russian].
16. Nebrat, V.V., Suprun, N.A. (Edit.). (2019). Entrepreneurship in Ukraine: historical and institutional analysis. Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv. Retrieved from <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf> [in Ukrainian].
17. Rybak, I.V. (1997). German cloth factories in Dunaivtsi in the 60's of the nineteenth cent. *Tvorchi vershyyny vchenoho - Creative peaks of the scientist*. To the 60th anniversary of Professor M.H. Kukurudzyaka. Kamianets-Podilskyi: OIUM, 205-212 [in Ukrainian].
18. Rybak, I.V. (1997). German colony in Dunaivtsi. Dunaevchyna through the eyes of researchers, participants and witnesses of historical events: materials of the scientific conference. Kyiv: Ridnyy kray, 48-49 [in Ukrainian].
19. Saikevych, O.D. (2004). State regulation of the market economy in the works of Ukrainian economists of the second half of the 19th and early 20th cent.: abstract. disk. for the sciences. st. Cand. Economy. Sciences. Kyiv [in Ukrainian].
20. The Code of Laws of the Russian Empire, compiled by order of the Sovereign Emperor Nikolai Pavlovich: in 15 volumes, the Code of Civil and Border Laws. (1832). Retrieved from https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_004265811 [in Russian].
21. Sokha, V.I. (1993). Something about the development of industry in the city of Dunaivtsi. *Dunaivtsi: Yikh rol i mistse v istorii Podillia - Dunaivtsi: Their role and place in the history of Podillya*, 50-53 [in Ukrainian].
22. List of factories and plants of European Russia. (1903). S.-Peterburh: Typohrafiya V. Kyrshbauma [in Russian].
23. Suprun, N.A. (2009). Evolution of the domestic model of corporate governance: monograph. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
24. Factories and plants of all Russia: Information on 31523 factories and plants. (1913). Kyiv: Prince T-va L.M. Fish [in Russian].
25. Factory and factory industry in the area of the South-Western Railways. Is. III. (1895). Kyiv [in Russian].
26. Feshchenko, V.M. (2003). Study of the problems of the formation and development of the market economy in the writings of Ukrainian

economists of the second half of the 19th and early 20th cent. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

27. Filiniuk, A.H. (1997). Dunayevets factory production at the end of the XVIII-XIX cent. *Dunaevchyna through the eyes of researchers, participants and witnesses of historical events: materials of the scientific conference*. Kyiv: Ridnyy kray, 50-52 [in Ukrainian].
28. Furman, S.S., Dubas, A.O. (2017). Foreign investments as a carrier of innovations in the domestic economy dr. pol. 19th - early 20th cent. *Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku - Problems of innovation and investment development*, 13, 42-48 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30 травня 2022 р.